

КУШНІР
Роман Михайлович — академік НАН України, директор Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я.С. Підстригача НАН України, голова НТШ в Україні

ФЕЛОНЮК
Андрій Васильович — кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, дійсний член НТШ в Україні

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА: ІСТОРІЯ, СЬОГОДЕННЯ, МАЙБУТНЄ

У статті розглянуто історію 145-річної діяльності найдавнішої української наукової організації — Наукового товариства імені Шевченка, яке сьогодні, як і півтора століття тому, спрямовує свій науковий потенціал передусім на відродження та модерне становлення української нації й української державності. Наголошено, що наукові товариства імені Шевченка поза Україною зараз, як і в минулому, залишаються об'єднувачими духовними центрами української діаспори, але тепер стають ще й посланцями українознавства у західному світі. Проаналізовано здобутки Наукового товариства імені Шевченка за весь період його існування, висвітлено сучасний стан, перспективи та напрями розвитку в Україні.

Наукове товариство імені Шевченка (НТШ) — найдавніше наукове громадське товариство в Україні. Воно й сьогодні залишається інтелектуальним осередком всеукраїнського масштабу, уособлюючи тяглість національної наукової традиції, започаткованої 145 років тому. У бездержавний період історії України Товариство відіграло величезну роль в утвердженні здобутків українців, особливо на українознавчих ділянках наукового знання, які асоціюються насамперед з іменами М. Грушевського, І. Франка, В. Гнатюка, В. Кубійовича та інших подвижників. Плідна наукова робота принесла Товариству широке визнання в науковому світі. Його членами були вчені з усієї території України, завдяки чому діяльність НТШ стала важливим фактором соборності, а протягом останніх 30 років — і духовно-інтелектуального відродження України.

В історичному розвитку Наукового товариства імені Шевченка можна виділити п'ять історичних етапів [1, 2].

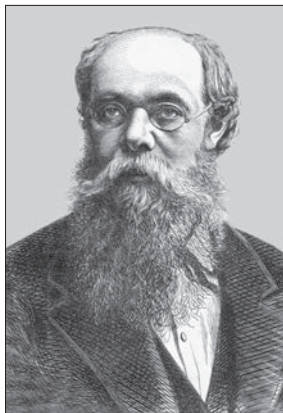
Перший етап (1873–1892). Товариство імені Шевченка (такою спершу була назва НТШ) було засновано як літературне товариство в 1873 р. з ініціативи громадських діячів Наддніпрянщини та Галичини народницького спрямування (О. Кониського, В. Антоновича, М. Драгоманова, М. Бучинського, О. Огоновського, К. Сушкевича, Є. Желехівського та ін.) і за

фінансової підтримки меценатів (Є. Милорадович, Д. Пильчикова, М. Жученка, С. Качали та ін.). Його статут затверджено в Галицькому намісництві 11 грудня 1873 р. Члени Товариства ставили за мету «вспомогати розвій руської словесности» через видання та фінансування друку окремих книг, літературних часописів, задля чого було прибрано друкарню, яка почала працювати з лютого 1874 р. За перші 18 років роботи під егідою НТШ у цьому друкарському закладі побачили світ понад 920 різноформатних книжок, здебільшого наукового й науково-популярного, художнього (белетристичного) та навчального характеру. Від 1885 р. Товариство перейняло видання часопису «Зоря», який у 1890-х роках перетворився на всеукраїнський літературний орган. Отже, у перший період свого існування НТШ заявило про себе видавничою діяльністю, яка визначалася тогочасними завданнями інституції, сформульованими її засновниками у статутних положеннях [3].

Другий етап (1892–1913). За ініціативою О. Кониського і О. Барвінського в 1892 р. було прийнято новий статут, який зумовив перетворення Товариства на наукову інституцію з метою розвитку науки українською мовою та вивчення національного життя у різних його виявах, що й відобразилося у назві — Наукове товариство імені Шевченка. Саме тоді починається другий, найяскравіший, етап історії НТШ, який тривав до 1913 р. У цей час Товариство продуктивно розвивається, створюючи національну науку, яка зусиллями його провідних членів виходить на європейський рівень. Ключовою постаттю НТШ цього періоду був голова Товариства М. Грушевський (1897–1913) [4]. Визначними діячами стали також голова Філологічної секції І. Франко та секретар НТШ В. Гнатюк. Згідно з новим статутом 1898 р., яким остаточно завершилося перетворення установи на наукову, Товариство мало кілька категорій членів: звичайні, дійсні, засновники та почесні. Перший корпус дійсних членів було обрано 1 червня 1899 р. До нього увійшли 32 особи: В. Антонович, Ф. Вовк, М. Грушевський, С. Дністрянський, М. Зобків,

К. Левицький, В. Охримович, Ю. Сіцинський, П. Стебельський, О. Терлецький, С. Томашівський, Я. Шульгин (від історично-філософської секції); О. Барвінський, В. Гнатюк, М. Дикарив, І. Кокорудз, О. Колесса, О. Кониський, В. Косовський, С. Смаль-Стоцький, К. Студинський, І. Франко (від філологічної секції); Г. Величко, І. Верхратський, І. Горбачевський, О. Дакура, В. Левицький, П. Огоновський, Є. Озаркевич, І. Пулюй, Щ. Сельський, О. Чеховський (від математично-природописно-лікарської секції).

Керівним органом Товариства був Виділ на чолі з головою і науковим секретарем. Виділ обирався Загальними зборами і в ньому була зосереджена вся адміністративна робота. Загальні збори скликалися Виділом що два роки. Наукова праця концентрувалася в історично-філософській, філологічній та математично-природописно-лікарській секціях, які мали у своєму складі ще низку комісій: правничу (створено 1894 р.), археографічну (1896 р.), етнографічну (1898 р.), лікарську (1898 р.), язикову (1899 р.), статистичну (1906 р.), бібліографічну (1909 р.), фізіографічну (1909 р.). Засідання у секціях і комісіях відбувалися кілька разів на місяць, на них заслуховували доповіді, планували й обговорювали наукові публікації, затверджували їх до друку. Серед досягнень Товариства — підготовка періодичних і серійних наукових видань, організація й наповнення музею та бібліотеки (від 1892 р.). У 1892 р. засновано головний друкований періодичний орган — журнал «Записки НТШ» (до 1913 р. вийшло друком загальною 114 томів — від 1-го до 116-го, 99-й і 100-й пропущені). Згодом почали виходити й інші видання: «Часопись правнича» (у 1894–1900 рр. було випущено 7 щорічників; у 1900–1912 — 10 томів під назвою «Часопись правнича і економічна»); «Руська історична бібліотека» (1894–1904, 9 т.); «Жерела до історії України-Руси» (1895–1924, 11 т.); «Етнографічний збірник» (1895–1929, 40 т.); «Пам'ятки українсько-руської мови і літератури» (1896–1930, 8 т.); «Збірник Математично-природописно-лікарської секції» (1897–1939, 32 т.); «Літературно-науковий вістник» (1898–1914, 66 т.); «Збірник Історично-філософської

Олександр Кониський

Михайло Грушевський

Іван Франко

Володимир Гнатюк

секції» (1898–1934, 17 т., у т. ч. 8 томів «Історії України-Руси» М. Грушевського); «Збірник Філологічної секції» (1898–1937, 23 т.); «Матеріали до українсько-руської етнології» (1899–1929, 22 т.); «Хроніка НТШ» (1900–1913, 58 вип., ч. 1–56; паралельно німецькою мовою); «Правнича бібліотека» (1901–1909, 2 т.); «Українсько-руська бібліотека» (1902–1938, 8 т.); «Українсько-руський архів» (1906–1921, 15 т.); «Студії з поля суспільних наук і статистики» (1909–1938, 5 т.); «Матеріали до української бібліографії» (1909–1937, 7 т.).

У цей період національно орієнтовані інтелектуали, які згуртувалися навколо НТШ, власними дослідженнями започатковують формування української наукової термінології. Наприклад, «Збірник Математично-приро-

дописно-лікарської секції» став першим національним серійним виданням у сфері точних наук.

На другому етапі існування Товариства закладається його матеріальна, фінансова та видавнича база: у 1898 і 1912 рр. куплено два будинки на вул. Чернецького (сучасна — вул. Винниченка), №26 і 24; відкрито палітурню (1903 р.) та книгарню (1905 р.), для молодих дослідників і письменників організовано низку іменних грошових фондів. У 1907 р. побудовано Академічний дім (студентський гуртожиток); від 1912 р. власністю НТШ стала маєтність у с. Белелуя. Починаючи з 1894 р. і до Першої світової війни австрійська влада фінансувала діяльність Товариства з місцевого та державного бюджетів. Постійний прибуток інституція отримувала і від діяльності друкарні, яка з 1893 р. випускала шкільні підручники, популярні видання «Просвіти». Достатнє фінансове забезпечення дозволяло організувати при НТШ літні навчальні курси для української молоді (1903–1904), підтримувати їхні творчі плани, надаючи відповідні стипендії, забезпечувати постійне проживання у Львові тощо. У 1890-х роках налагодилися тісні контакти із зарубіжним науковим світом, і вже станом на 1913 р. НТШ обмінювалося книжками й часописами з 236 науковими установами Європи, Америки, Азії та Австралії. Від 1900 р. члени Товариства беруть участь у міжнародних наукових конгресах і з'їздах. Поступово інституція набуває загальноукраїнського значення. Вона стає потужним національним та державотворчим фактором: члени НТШ у своїх працях науково обґрунтували окремішність української мови (О. Огоновський, С. Смаль-Стоцький), історії (М. Грушевський), етносу (В. Гнатюк, Ф. Вовк), чим заклали теоретичні підвалини для перетворення українців на державну націю [1, 2, 5–10].

Третій (перехідний) період (1914–1944 рр.). Ці роки характеризуються спадом наукової та видавничої діяльності НТШ, що було пов'язано з Першою і Другою світовими війнами, польською дискримінаційною політикою в міжвоєнну добу, браком наукових

Діячі НТШ на урочистостях з нагоди відкриття пам'ятника Іванові Котляревському в Полтаві, 1903 р.

кадрів і матеріального забезпечення. У вересні 1914 — червні 1915 р., через захоплення Львова російськими військами, Віділ Товариства перебував у Відні, засідання комісій і секцій не скликалися. Тоді ж було закрито книгарню й бібліотеку, конфісковано друкарню, Академічний дім перетворено на казарми. НТШ зазнало величезних фінансових збитків, дуже постраждало обладнання друкарні, було втрачено низку підготовлених до друку видань, частину архіву. У 1923 р. польська влада позбавила Товариство права друкувати шкільні підручники для українських шкіл, що ще відчутніше погіршило його матеріальний стан, оскільки, як уже зазначалося, велику частку фінансування НТШ становив дохід від діяльності друкарні та книгарні, а також від чиншових виплат з нерухомості.

У той час інституцію очолювали С. Томашівський, В. Щурат, К. Студинський, В. Левицький та І. Раковський, її активними чле-

нами й надалі залишалися Б. Барвінський, М. Возняк, В. Вергановський, Я. Гординський, В. Дорошенко, М. Кордуба, І. Кревецький, І. Крип'якевич, І. Свенціцький, В. Сімович, В. Охримович, М. Зарицький, Р. Цегельський, В. Кучер, М. Мельник, І. Фещенко-Чопівський, М. Панчишин, проявили себе й молоді вчені М. Андрусак, І. Карпинець, В. Кубійович, Я. Пастернак, Є.-Ю. Пеленський, В. Міліянчук, М. Музика, Є. Храпливий та ін.

У 1920-х роках продовжували виходити «Записки НТШ», «Хроніка НТШ», проте інші серійні видання випускалися нерегулярно. З'явилися нові часописи: «Лікарський вісник» (1920–1939, 61 ч.), «Стара Україна» (1924–1925, 48 ч.), «Українська книга» (1937–1939, 20 ч.), «Сьогочасне і Минуле» (1939, 4 ч.), «Українська музика» (1939, 4 ч.), а також нові збірники: «Праці Комісії класичної філології» (1919, 1 вип.), «Збірник Правничої комісії» (1925–1929, 3 ч.), «Збірник Фізіографічної ко-

місії» (1925–1938, 7 вип.), «Праці Комісії шевченкознавства» (1931–1933, 2 вип.), «Праці Географічної комісії» (1935, 1 вип.). За редакцією І. Раковського публікується «Українська загальна енциклопедія» у трьох томах (1934–1935). В. Кубійович і М. Кулицький видають «Атлас України і сумежних країв» (1937), «Географію українських і сумежних земель» (1938).

На 1920-ті роки припадає період плідної та різнобічної співпраці НТШ з ВУАН, насамперед з її Історичною секцією під керівництвом М. Грушевського, який і був ініціатором контактів. Так, його львівських колег та учнів К. Студинського, М. Кордубу, І. Крип'якевича, В. Дорошенка, В. Гарасимчука, М. Мочульського та ін. було залучено до авторського колективу часопису «Україна», до підготовки збірника «Західна Україна», археографічних видань, участі в роботі низки комісій ВУАН (Західної України, новішої історії України, історичної пісенності тощо). Окремі члени НТШ відвідували Київ і Харків з нагоди відзначення ювілею М. Грушевського у 1926 р., вшанування пам'яті М. Максимовича у 1927 р. та В. Антоновича у 1928 р. Між установами відбувався інтенсивний книгообмін, співпраця з укладання термінологічних словників, вироблення спільного проекту українського правопису тощо. М. Возняка, В. Гнатюка, І. Горбачевського, С. Дністрянського, Ф. Колессу, С. Рудницького, С. Смаль-Стоцького, К. Студинського, В. Щурата було обрано академіками ВУАН, водночас низка академіків ВУАН стали дійсними членами НТШ: Д. Багалій, В. Вернадський, Д. Граве, С. Єфремов, М. Кравчук, М. Крилов, А. Лобода, П. Тутковський, О. Яната, член-кореспондент ВУАН В. Щербина. Якщо до Першої світової війни дійсними членами НТШ обиралися переважно вчені-слов'янознавці та україністи (Я. Бодуен де Куртене, О. Брікнер, О. Брок, А. Єнсен, Л. Манувріє, О. Пипін, Ш. Сеньобо, О. Шахматов, В. Ягич та ін.), то в міжвоєнні роки — постаті світової слави з математики й фізики, такі як А. Ейнштейн, Д. Гільберт, А. Йоффе, Ф. Кляйн, М. Крилов, М. Планк та ін., що свідчило про міжнародний

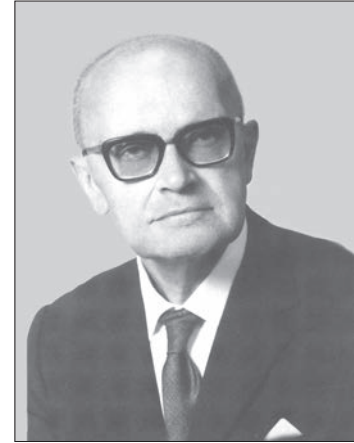
характер НТШ і його визнання у світовому науковому співтоваристві.

У 1917 р. було засновано Комісію для історії мистецтва, 1918 р. — Комісію для класичної філології, 1920 р. — Бактеріологічно-хімічний інститут, 1929 р. — Комісію шевченкознавства та сходознавства, 1935 р. — комісії охорони природи та літературознавства, 1936 р. — Музикологічну комісію та ін. У другій половині 1930-х років працюють нові комісії історичного спрямування — нової історії України (від 1932 р.), старої історії України (від 1936 р.), історико-джерелознавча (у цих комісіях під керівництвом І. Крип'якевича розпочинають наукові дослідження Т. Скрутень, О. Прицак, О. Домбровський та ін.). 1920 року офіційно відкрито музей НТШ з кількома відділами: культурно-історичним, природописним (від 1932 р. — окремий музей), історично-воєнних пам'яток (від 1937 р. — окремий музей); поповнюється бібліотека, яка перетворилася на найбільшу у світі книгозбірню україніки [10–12].

Зі встановленням радянської влади у вересні 1939 р. почалася політика планомірної ліквідації Товариства, яка завершилася його примусовим саморозпуском на Загальних зборах 14 січня 1940 р. Уже в умовах німецької окупації, на засіданні Виділу 17 вересня 1941 р. під головуванням І. Боднара, діяльність НТШ було відновлено. Відтоді воно діяло напівлегально (останнє засідання Виділу відбулося 20 серпня 1942 р.), так само проходили засідання комісій та секцій. У вересні 1942 р. було зроблено невдалу спробу зареєструвати Науковий інститут ім. Шевченка (ініціатор — В. Кубійович). Надалі інституційно Товариство існувало у вигляді Об'єднання праці наукових робітників Українського центрального комітету (УЦК), а науково-дослідна діяльність проводилася в Кабінетах наукових працівників (колишніх комісіях) і оплачувалася щомісячно з «Наукового фонду» УЦК. Звіти про цю роботу затверджували на зборах груп (колишніх секціях), де також обговорювали організаційні справи (наприклад, останні збори Філологічної секції скликалися 18 березня 1944 р. з приводу смерті В. Сімовича, а 6 липня 1944 р.,

тобто за три тижні до зайняття Львова радянськими військами, було скликано засідання Мовознавчого кабінету). Натомість доповіді виголошувалися в Літературно-мистецькому клубі та в приміщеннях НТШ (останню наукову доповідь заслухано у канцелярії НТШ 6 липня 1944 р., виступав К. Кисілевський на тему «Говір Рогатинщини»). Результати своїх студій члени НТШ популяризували в часописах, переважно у «Львівських вістях», «Краківських вістях» та «Наших днях», хоча вдалося надрукувати й кілька окремих книг. Перевидано «Географію українських і сумежних земель» В. Кубійовича (1943), опубліковано монографії О. Степанів «Сучасний Львів» (1943) та Я. Пастернака «Давній Галич» (1944). Єдине дослідження, що вийшло під титром НТШ як перший том «Праць з досвідного лісівництва» (видання Природознавчої секції НТШ), належить А. П'ясецькому і має назву «Про побудування і біологічний розвиток ряду типів українського лісу» (1942). Організаційну та наукову роботу Товариства у 1941–1944 рр. очолювали І. Боднар, В. Сімович (керував кабінетом мови), М. Возняк (української літератури), В. Щурат (західноєвропейської літератури), Ф. Колесса (етнографії і фольклору), І. Свенціцький (культурних зв'язків з Півднем і Сходом), В. Дорошенко (бібліографії), І. Крип'якевич (історії України), Я. Пастернак (археології).

Під час Другої світової війни кількісні показники складу Товариства суттєво змінилися. Якщо на 1 вересня 1939 р. у складі НТШ налічувалося 172 дійсних члени (з них 46 іноземців), то на 8 травня 1945 р. вже 154 (30 іноземців), включно з 32 дійсними членами, обраними в 1940, 1942 і 1943 рр., тобто померло і загинуло 50 дійсних членів. Чисельність звичайних членів знизилася від 144 до 101 (доля 9 осіб невідома). У 1939–1944 рр. 42 дійсних члени емігрували до Західної Європи: 14 — з Історично-філософської секції, 8 — з Філологічної, 20 — з Математично-природописно-лікарської секції. З відновленням радянської влади у Львові в липні 1944 р. Товариство припинило будь-яку організовану наукову діяль-

Володимир
Кубійович

ність, на батьківщині залишилося 42 дійсних члени (17 — з Історично-філософської секції, 5 — з Філологічної, 20 — з Математично-природописно-лікарської), багато з яких зазнали політичних репресій і були ув'язнені.

Четвертий (еміграційний) етап 1947–1989 рр. З ініціативи В. Кубійовича 30 березня 1947 р. у Мюнхені було скликано Загальні збори колишніх членів (29 дійсних і 23 звичайних), на яких під проводом довоєнного голови І. Раковського відновлено Товариство в еміграції. Згодом, у вересні того самого року, відбулися наукові з'їзди членів НТШ у Міттенвальді, а 1948 р. — у Берхтесгадені, на яких заслухано низку доповідей, обговорено різні організаційні та видавничі справи, зокрема про підготовку «Енциклопедії українознавства» (ЕУ-1), для чого створено спеціальний інститут. З виїздом української інтелігенції за океан відділи НТШ зі своїми управами (відділами) і статутами постали в основних центрах діаспори — США (Нью-Йорк, 29 вересня 1947 р.), Канаді (Торонто, 1 жовтня 1949 р.) та Австралії (Сідней, 26 серпня 1950 р.). У квітні 1951 р. головну управу (Головний відділ / Централю) Товариства (її очолювали голова З. Кузеля та генеральний секретар В. Кубійович, який координував роботу заокеанських відділів та невеликих груп у Європі) перенесли з баварської столиці до м. Сарсель поблизу Парижа, де спеціально для потреб наукового осередку за сприяння єпископа І. Бучка та

матеріальної підтримки Східної конгрегації у Римі придбали садибу з будинком. Для юридичного оформлення Товариства відповідно до французьких законів 23 березня 1952 р. організовано Загальні збори членів, які залишилися в Європі. На цьому зібранні засновано нову наукову установу — Європейський відділ НТШ з осідком у Сарселі, прийнято статут і обрано управу (Виділ) на чолі з В. Кубійовичем. У 1955 р. зі зміною структури Товариства в еміграції завершився організаційний період в його історії: відділи у Європі, США, Канаді та Австралії перетворено на автономні крайові Товариства, а Головний відділ названо Головною радою НТШ. Її президентом став голова НТШ Америки Р. Смаль-Стоцький, а генеральним секретарем переобрано В. Кубійовича. Наукова праця зосереджувалася у спільних для всіх крайових НТШ чотирьох секціях (історично-філософській, філологічній, математично-фізичній і хемічно-біологічно-медичній), низці комісій та інститутів. Першорядним завданням було згуртування наукових сил навколо традицій НТШ, поширення правдивих знань про Україну у вільному світі через дослідження, публікації, виступи на конференціях. Серед організаційних та наукових здобутків крайових НТШ — розбудова матеріальної бази (придбання будинків, закладання бібліотек та архівних зібрань), продовження «Записок НТШ» у формі монографій та тематичних збірників (у 1948–2001 рр. вийшло 62 томи, т. 156–218 з пропуском 217–220 томів), «Хроніки НТШ» (ч. 75–80), започаткування нових спільних серій — «Бібліотеки українознавства» (від 1949 р., 62 т.) та «Українського архіву» (від 1960, 43 т., переважно як регіональні збірники), видання «Енциклопедії українознавства» українською та англійською мовами, проведення знакових наукових заходів (насамперед наукового форуму з нагоди 80-ліття НТШ у 1953 р., Ювілейного конгресу до 100-річчя Товариства у 1973 р., конгресу до тисячоліття хрещення Руси-України у 1988 р. та ін.), виголошення українознавчих доповідей та організація секцій на англійських міжнародних наукових конференціях, реалізація

різних громадських ініціатив української діаспори [11–15].

Європейський осередок НТШ спеціалізувався головню на енциклопедичних проектах і об'єднав навколо «Енциклопедії українознавства» більшість науковців-емігрантів, перетворивши Сарсель на центр енциклопедичного українознавства. У 1949–1952 рр. за редакцією В. Кубійовича видано предметну частину енциклопедії (ЕУ-1) (1963 і 1971 рр. з'явився її англійський варіант у 2 т.), а від 1953 до 1989 рр. тривала науково-редакційна робота над алфавітною (словниковою) частиною в 10 томах (ЕУ-2), гасла до якої писали близько 200 учених. Спільно з Канадським інститутом українських студій підготовлено «Encyclopedia of Ukraine» у 5 т. (1984–1993, співредактор Д. Гусар-Струк). Задля інформування наукової громадськості про стан підготовки енциклопедії та загалом діяльність Товариства виходили «Вісті НТШ в Європі», «Бюлетень Головної Ради НТШ» та «Вісті з Сарселю». Редактором останнього видання, як і адміністративно-фінансовим організатором (фінансовим референтом) ЕУ-2, був А. Фіголь. Він, разом із головним редактором, відвідував українські громади в Америці, Європі, Австралії з метою створення комітетів сприяння ЕУ (протягом 1954–1991 рр. вдалося зібрати понад 2,8 млн доларів). У Сарселі, крім бюро ЕУ, дирекції Історично-філософської секції (до 1982 р.), розташовувалася Центральна НТШ (до 1963 р.), якою керував генеральний секретар Світової ради В. Кубійович. Фактично цей осідок був неформальним центром НТШ в еміграції. Крім трьох лідерів НТШ Європи — В. Кубійовича, А. Фіголя, В. Яніва (довголітній секретар, голова у 1985–1987 рр.), його уособлювали: М. Антохій, Ю. Бойко, А. Жуковський (голова від 1987 р.), О. Кульчицький, О. Шувльгин, І. Мірчук, М. Глобенко, І. Керестіль, І. Кошелівець, О. Горбач, П. Шумовський, С. Янів та ін. Загалом від 1952 р. кількість членів різних категорій (почесних, дійсних, членів-кореспондентів, звичайних) коливалася від 60 до 80 осіб, їм вдалося підготувати й опублікувати під егідою Товариства 45 книг, зокрема

Загальні збори НТШ в Європі. Сарсель, Франція, 1952 р.

«Життя Тараса Шевченка» П. Зайцева (1955) та «Етнічні групи Південно-Західної України (Галичини) на 1.01.1939» (1983) В. Кубійовича. Товариство також приділяло увагу просвітницькій та науково-організаційній роботі. Проводили літні українознавчі курси для студентів, виступали з доповідями в осередках української міграції у Франції, Бельгії, Англії, Німеччині, організували конференції, виставки книжок [16].

НТШ в Америці, як і в інших країнах, фінансувалося за рахунок пожертв від українців-мігрантів, котрі створювали свої іменні фундації на підтримку інституцій, що розвивали вільну українську науку. Основними науково-видавничими досягненнями Товариства у 1950–1980-х роках є понад 100 видань. У цей період НТШ — постійний учасник міжнародних та американських славістичних конгресів, засновник American Conference of Slavic Learned Societies та співзасновник Association for the Study of Nationalities і його журналу Nationalities Papers. Інституція співпрацює з українськими дослідними та освітніми закладами

в США: Українським науковим інститутом Гарвардського університету (УНІГУ), Українським історичним товариством, Українською вільною академією наук (УВАН), з якою, серед іншого, спільно проводить щорічні Шевченківські конференції. Особливим за значенням результатом діяльності НТШ в Америці у цей період є встановлення в 1964 р. пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні. Головними промоторами цієї справи були тодішній голова Товариства Р. Смаль-Стоцький і секретар Українського народного союзу Я. Падох. Зусиллями членів НТШ від 1954 р. провадилися щорічні українознавчі курси (Університет українознавства). Активно функціонували осередки Товариства в Детройті (з 1951 р.), Чикаго (1952), Клівленді (1956), Вашингтоні (1957), Філадельфії (1957), меншою мірою в Бафалло та Рочестері. У 1952 р. Товариство придбало будинок у Нью-Йорку, в якому розмістило бібліотеку і архів з книжковими колекціями, документальними збірками видатних українських науковців і громадсько-культурних діячів. Вагомий внесок у розбудову найуспіш-

нішого на сьогодні крайового НТШ зробили його голови М. Чубатий, Р. Смаль-Стоцький, М. Стахів, О. Андрушків, Я. Падох. Десятиліттями жертовно трудилися на благо Товариства й інші вчені — І. Кедрин-Рудницький, В. Ленцик, В. Лев, С. Горак, Г. Лужницький, Р. Осінчук, П. Стерчо, В. Стецюк, В. Маркус, В. Петришин, Л. Рудницький, М. Галів та ін. [13, 14].

НТШ у Канаді було створено в Торонто в 1949 р. з ініціативи групи членів довоєнного Товариства: хіміка Є. Вертипороха (голова до 1973 р.), археолога Я. Пастернака, зоолога В. Бригідера, географа І. Теслі (довголітній голова осередку в Оттаві), редактора І. Німчука, інженера і громадського діяча А. Палія, видавця О. Тарнавського. Багато для розвитку цієї інституції доклався також її другий голова Б. Стебельський (1974–1994) з когортою активних членів — о. П. Біланюком, Б. Будуровичем, В. Веригою, Л. Вертипорох, О. Копач, Ю. Курисом, В. Мацьківим, Я. Славутичем, В. Янішевським та ін. Наукова праця вчених, об'єднаних Товариством, увінчалася низкою фундаментальних видань, таких як «Археологія України» Я. Пастернака (1961), «Український рік у народних звичаях в історичному освітленні» у 5 томах С. Килимника (1955–1956), «Українське населення Канади» І. Теслі (1968), «Історія українського війська» (1953), «Історія української культури» (1964) І. Тиктора. Загалом було видано більш як 50 книг. Щороку організувалися Шевченківські сесії, ювілейні конференції на відзначення віхових подій в історії України, вшанування видатних українців [17].

НТШ в Австралії з осередком у Сіднеї в 1950 р. заснував дійсний член НТШ передвоєнних часів, знаний бібліограф Є.-Ю. Пеленський, який був його головою до своєї передчасної смерті в 1956 р. Надалі Товариство очолювали матеріалознавець П. Шулежко (1956–1959), соціолог і педагог І. Рибчин (1961–1970), журналіст Т. Ляхович (1971–1975), педагог І. Ващишин (1977–1981), біолог Р. Микитович (1981–1996). Осередки Товариства діяли в Мельбурні, Аделаїді, Канберрі. Серед дій-

сних членів австралійського НТШ, котрі здобули собі ім'я в різних галузях науки, працюючи в освітніх та наукових установах Австралії, були: І. Гавришкевич, І. Гордїїв, М. Мандрик, Є. Сенета, а також учені й письменники поза вищою школою та дослідними інститутами — П. Богацький, Є. Завалинський, Д. Нитченко, С. Радіон, М. Цюрак, єпископи С. Гаєвський (Сильвестр) та І. Прашко. Саме стараннями інтелектуалів, згуртованих у цьому науковому центрі, з'явилися численні науково-популярні книжки, інформаційні статті в україномовній пресі Австралії («Вільна думка», «Церква і життя», «Українець в Австралії») про українців-поселенців на п'ятому континенті з висвітленням їхньої діяльності. Знаковими, зокрема, є два томи книги «Українці в Австралії» (1966, 1998), серія конференцій під такою самою назвою, праці С. Радіона «Нарис історії Наукового товариства ім. Т. Шевченка в Австралії» (1975), «Бібліографія Українці Австраліяни (Ucrainica Australiana)» (1997), М. Цюрака «Україна та її сучасна проблема» (1994) та ін. [18].

П'ятий (сучасний) етап історії Товариства розпочався 21 жовтня 1989 р., коли на Установчих зборах у Львові зусиллям ініціативної групи вчених з різних наукових інституцій та громадських організацій було відновлено НТШ в Україні. В організаційному процесі, який розпочався з березня того року, брали участь О. Романів, О. Купчинський, Р. Кучер, Я. Грицак, Я. Підстригач, Є. Гладішевський, Р. Лубківський, Л. Крушельницька, В. Панасюк, Ф. Стеблій, І. Юхновський та ін.

Сучасна інституція функціонує згідно зі статутом, ухваленим на Установчих зборах 1989 р. (нова редакція 1997 р.). Основною її метою є «сприяти збагаченню духовної та матеріальної культури українського народу, його національному відродженню та розбудові Української державності». Для досягнення цієї цілі НТШ ставить перед собою головне завдання — українознавчі дослідження в царині гуманітарних, природознавчих і точних наук, а також співпрацю та координацію своєї діяльності з крайовими НТШ через створення

консультативних і координаційних органів. Голови Товариства в новітній період — Олег Романів (1989–2005), Олег Купчинський (2005–2014) та Роман Кушнір (від 2014 р.).

Член-кореспондент НАН України, професор Олег Романів — видатний учений у галузі механіки матеріалів, організатор науки та громадський діяч. Його величезна заслуга у розбудові інфраструктури НТШ полягає в перетворенні інституції на всеукраїнську, організацію численних наукових форумів, зокрема ювілейного конгресу до 125-ліття Товариства [19]. Від 1992 р. О. Романіва обрано генеральним секретарем Світової ради НТШ. З того часу він також відповідальний редактор періодичних збірників Ради — «Вісника НТШ» і «Хроніки НТШ», серії «Українознавча бібліотека НТШ», ініціатор перевидання «Енциклопедії українознавства», автор передмов і редактор низки окремих книг на історичну тематику. Він підтримав ідею А. Жуковського видавати «Енциклопедію сучасної України», ставши одним з її головних редакторів. Як генеральний секретар Світової ради енергійно займався координацією роботи крайових НТШ, фактично щороку відвідував США у справах Товариства, плідно співпрацював з президентом Ради Л. Рудницьким. Крім того, О. Романів вивчав історію науки, писав публіцистичні статті про новітнє українське державотворення, цікавився питаннями суспільного поступу сучасної України.

Другий голова НТШ — доктор історичних наук Олег Купчинський, знаний археограф-джерелознавець, дослідник спеціальних історичних дисциплін, відіграв провідну роль у відновленні та розвитку Товариства, передовсім його видавничої діяльності, спершу як науковий секретар Товариства, а з 1990 р. і як незмінний головний редактор «Записок НТШ» та інших збірників праць гуманітарного спрямування. Напрацювання цього справжнього архітектора широкої тематичної палітри серійних видань НТШ гідні подиву, адже він зредагував 50 томів «Записок», три томи «Енциклопедії НТШ» [20], кілька десятків книг, що є найбільшим науково-видавничим здо-

Олег Романів

бутком Товариства за 30 років новітньої історії. Як голова НТШ О. Купчинський утвердив статус Товариства як стабільної та продуктивної інституції.

Академік НАН України Роман Кушнір, відомий учений-механік, очолив установу наприкінці переломного для України 2014 р. Йому, разом із членами Президії Товариства, вдалося дещо поліпшити його фінансове становище, активізувавши роботу з підготовки нових наукових проектів до державних програм всеукраїнського і регіонального рівнів та із залучення коштів на їх виконання, суттєво розширити реальну співпрацю НТШ з установами НАН України, зокрема з Інститутом енциклопедичних досліджень, а також провідними національними університетами України.

Керівним органом Товариства є Президія, яка збирається на засідання щомісяця. Її склад (включно з головою, заступниками та науковим секретарем) переобирають Загальні звітно-виборні збори кожні три роки. Станом на 2018 р. наукова робота проводиться у 37 комісіях, більшість з яких поділені на шість секцій — історично-філософську, філологічну, етнографію та фольклористики, мистецтвознавства, фізико-математичну, природознавства і медицини. Зв'язок між ними підтримується через Раду НТШ, яку скликають кілька разів на рік. Спершу до Товариства входили переважно вчені зі Львова, але від 1996 р. виникло ще 20 територіальних відділень НТШ по Україні — у Вінниці, Дніпрі, Донецьку, Дрого-

бичі, Івано-Франківську, Києві, Кропивницькому, Коломиї, Косові, Луганську (міський і обласний, Слобожанський), Луцьку, Рівному, Сімферополі, Сумах, Тернополі, Ужгороді, Харкові, Черкасах, Чернівцях. Найактивніші з них – Тернопільський, Івано-Франківський, Черкаський та Донецький, які розвивають науково-видавничу діяльність. Останній у зв'язку з військовою агресією РФ на Донбасі припинив свою роботу, а його члени переселилися в інші науково-освітні центри України. Така сама доля спіткала Кримський і Луганський (Слобожанський) осередки.

Члени НТШ поділяються на три категорії: дійсні, звичайні та почесні. Свідченням консолідації наукових сил навколо Товариства був вибір першого корпусу дійсних членів (засновників) у березні 1992 р. Ними стали 32 вчені-подвижники, які багато зробили для відродження цієї інституції, були членами її Президії, головами секцій та комісій: З. Болтарович, Я. Грицак, Я. Дашкевич, У. Єдлінська, С. Злупко, Р. Зорівчак, М. Ільницький, Я. Ісаєвич, Р. Кирчів, Т. Комаринець, Л. Коць-Григорчук, Л. Крушельницька, О. Купчинський, В. Овсійчук, А. Пашук, А. Рудницький, О. Сербенська, В. Чорній (гуманітарні науки); О. Андрейків, Ю. Бабей, Р. Базилевич, М. Боголюбов, Я. Бурак, Р. Гайда, Я. Ганіткевич, І. Головацький, Р. Кучер, Г. Максимович, В. Панасюк, А. Прикарпатський, О. Романів, І. Юхновський (фізико-математичні та природничі науки). У 1999 р. дійсних членів уже налічувалося 104, в 2009 р. – 129, на кінець 2017 р. – 185, а звичайних – близько 2,5 тис. Почесними членами НТШ в Україні в різний час обрано М. Колессу, С. Пастернака, Ю. Редька, С. Щурата (усі 1989 р.), Р. Зубика (помертно 2001 р.), З. Бжезінського, В. Гавела, Р. Конквеста, В. Ющенко (усі 2005 р.), О. Романіва (помертно 2005 р.), І. Головацького (помертно 2015 р.), С. Стойку (2015 р.). Від 1991 р. видатним ученим та організаторам науки вручається найвища нагорода Товариства – медаль імені М. Грушевського.

До провідних діячів відновленого НТШ останніх 30 років належать також дійсні члени:

М. Андрейчин, Ю. Бабей, Р. Базилевич, В. Білецький, Б. Білінський, А. Бомба, Я. Бурак, П. Вольвач, Р. Гайда, Є. Гладишевський, С. Гелей, М. Глушко, І. Головацький, Я. Дашкевич, І. Даценко, Я. Довгий, І. Завалій, Р. Зорівчак, М. Ільницький, Я. Ісаєвич, У. Єдлінська, А. Карась, Р. Кирчів, О. Козаренко, Т. Комаринець, Р. Кучер, Г. Максимович, В. Масненко, В. Мойсишин, З. Назарчук, В. Овсійчук, В. Панасюк, Р. Пляцко, Ю. Ранок, С. Світленко, І. Стасюк, Р. Стойка, С. Стойко, П. Третяк, Д. Федасюк, О. Шаблій, Ю. Ясіновський, Р. Яців та ін. Серед них виділимо ряд наукових лідерів, які тривалий час очолювали секції та комісії, були заступниками голів, курирували цілі напрями наукової діяльності в Товаристві. Це насамперед видатний історик та сходознавець Ярослав Дашкевич (1926–2010), голова Історико-філософської секції від 1991 р., який мав величезний вплив на становлення комісій цієї секції. Його зусиллями в 1990 р. засновано Сходознавчу комісію, в 1992 р. відновлено Археографічну, налагоджено роботу Історичної комісії. Залучення Я. Дашкевича до діяльності цих структурних підрозділів піднесло їх науковий рівень, довкола нього гуртувалося середовище істориків, археографів, архівістів. Учений був причетний і до науково-організаційної та видавничої праці в Товаристві. Чимало часу присвятив організації представницьких наукових конференцій, за його редакцією побачили світ численні наукові збірники. Своїми ґрунтовними статтями історик посилював фаховість «Записок НТШ». Його участь у діяльності Президії та обговоренні актуальних проблем на Загальних зборах НТШ сприяла виробленню спільної позиції членів Товариства щодо різних аспектів розвитку сучасної національної науки та культури. Загалом Я. Дашкевич зробив неоціненний внесок у відродження та розбудову Товариства, зокрема в галузі історичної науки.

Засновницею і головою Археологічної комісії в 1989 р. була Лариса Крушельницька (1928–2017). Серед іншого вона спільно з колегами підготувала томи «Записок НТШ» на археологічну тематику. Микола Ільницький –

також один із членів ініціативної групи відновлення Товариства, багатолітній голова Філологічної секції та Літературознавчої комісії, співредактор і автор «Записок НТШ» філологічного спрямування. Уляна Єдлінська (1924–2016) тривалий час керувала Мовознавчою комісією, гуртувала навколо себе мовознавців НТШ. Вона — авторка ґрунтовної монографії про К. Студинського, виданої в серії «Видатні діячі НТШ».

Одним з найактивніших ініціаторів відродження Товариства був Теофіль Комаринець (1927–1991), голова Шевченкознавчої комісії. Роксолана Зорівчак, член Президії та заступниця голови, очільниця Комісії всесвітньої літератури, дуже продуктивного структурного підрозділу НТШ, організатор багатьох конференцій, присвячених перекладознавству, зокрема перекладачам Г. Кочуру та М. Лукашу. Організатор і постійний голова Секції етнографії та фольклористики Роман Кирчів (1930–2018) працював у Товаристві з перших днів його відновлення, був співредактором томів «Записок НТШ» народознавчого спрямування. Володимир Овсійчук (1924–2016), як голова Мистецтвознавчої секції, курирував мистецтвознавчий напрям, редагував томи «Записок НТШ» з цього профілю. Архітектуру і містобудування в Товаристві представляв Андрій Рудницький (1928–2009), співредактор томів «Записок НТШ» з цієї проблематики. Юрій Ясіновський, перший голова Музикознавчої комісії, багато працював над підготовкою відповідних томів «Записок НТШ».

До активних членів відновленого Товариства в Україні належав голова Фізичної комісії, член Президії Роман Ґайда (1928–1998), дослідник життя і творчості І. Пулюя, спів-автор книги про цього видатного вченого, редактор перших трьох випусків «Фізичного збірника», організатор фізично-математичних студій в НТШ, низки конференцій. Його справу продовжив Ярослав Довгий (1933–2017), голова комісії та редактор збірника. Сьогодні комісією керує Роман Пляцко — довгорічний науковий секретар НТШ і промотор науково-організаційної роботи. Роман Кучер (1925–

Олег
Купчинський

1991), голова Установчих зборів 1989 р., автор праці про історію НТШ, перший керівник Хемічної комісії, брав діяльну участь у житті інституції в 1989–1991 рр.

Серед багатолітніх членів НТШ слід назвати і засновника та голову Комісії інформатики і кібернетики Романа Базилевича, редактора збірників статей з проблем українізації програмного забезпечення. Іван Головацький (1926–2015) у 1990 р. організував і очолив Біохемічну комісію, тривалий час був членом Президії та заступником голови Товариства, написав і опублікував монографії про І. Горбачевського та І. Раковського (у серії «Видатні діячі НТШ»), низку науково-популярних статей з історії НТШ, чим істотно сприяв відродженню наукових традицій інституції. Голова Комісії матеріалознавства, член Президії та заступник голови Георгій Максимович (1922–2007) чимало сил віддав науково-організаційній роботі в рамках Товариства, був головним редактором ряду томів «Праць НТШ». Володимир Колодій (1934–2009), один з членів ініціативної групи відновлення Товариства, засновник і перший голова Геологічної комісії, координував геологічні дослідження в НТШ. За його редакцією вийшли три томи «Праць НТШ» з цього напрямку. Постійний голова Географічної комісії, член Президії і заступник голови Олег Шаблій уособлює в НТШ географічну науку. Завдяки його величезній творчій енергії видається серія книжок «Постаті українського землезнання» і журнал «Історія української

географії», упорядковано наукову спадщину В. Кубійовича, О. Степанів, С. Рудницького та інших географів – членів НТШ. Голова Екологічної комісії Костянтин Малиновський (1919–2005) об'єднав навколо себе спеціалістів з цієї наукової дисципліни, самовіддано займався упорядкуванням трьох томів «Екологічного збірника». Яскравою представницею медичних наук у Товаристві була Ірина Даценко (1925–2006), редакторка численних томів «Лікарського збірника» і авторка книги про М. Музику в серії «Видатні діячі НТШ».

НТШ в Україні працює за кількома напрямками. Воно провадить видавничу діяльність, випускає періодичні наукові видання, серійні тематичні збірники, монографії, збірки документів. З 1990 по 2018 р. Товариство видало понад 800 назв книжок. У 1990 р. за редакцією О. Купчинського знову почали виходити «Записки НТШ» у Львові (станом на 2018 р. видано 50 томів, з 221 по 271), продовжено друк «Хроніки НТШ». Протягом 1991–2018 рр. читачі отримали 59 чисел «Вісника НТШ». У 1997 р. започатковано видання «Праць НТШ», де оприлюднюються результати досліджень у галузі природознавчих і точних наук (на 2017 р. 50 томів). У серії «Українознавча наукова бібліотека НТШ» виходять монографії, а в серії «Мемуарна бібліотека НТШ» – спогади. У межах серії «Збірник Секцій і Комісій НТШ» регулярно виходять друком «Лікарський збірник» (від 1992 р.), «Фізичний збірник» (від 1993 р.), «Львівські хімічні читання» (від 1995 р.), «Історія української географії» (від 2000 р.), «Постаті українського землезнання» (від 2002 р.), «Математичний вісник НТШ» (від 2004 р., 14 т.) та ін. В «Історичних джерелах» публікуються збірки документів і матеріалів. Інші видавничі серії: «Праці сесій, конференцій, симпозіумів, “круглих столів” НТШ», «Визначні діячі НТШ», «Архівні джерела». У 1993–2003 рр. перевидано «Енциклопедію українознавства» в 11 томах. 2012 р. за редакцією О. Купчинського, за інституційної підтримки НАН України, розпочато видання «Енциклопедії НТШ» (на 2017 р. вийшло 3 томи, літери А–Г) [20]. Також друкуються

бібліографічні покажчики, словники, художні альбоми, навчальні посібники. Крім традиційних ділянок гуманітарного знання – історії та філології, багато уваги приділяється музикознавству, театрознавству, спеціальним історичним дисциплінам, історії мистецтва тощо.

Товариство організує щорічні Наукові (Шевченківські) сесії (від березня 1990 р. їх відбулося 29), конференції, засідання комісій, інші наукові форуми. Так, у 1990 р. у Славську проведено круглий стіл істориків з України і діаспори під назвою «Проблеми дослідження історії України», 1991 р. у Львові – Міжнародну наукову конференцію з нагоди 125-ліття М. Грушевського, 1993 р. – круглий стіл «Формування української нації. Історія та інтерпретації», а 1998 і 2013 рр. – два ювілейні міжнародні конгреси, приурочені до 125-ї та 140-ї річниці НТШ [7, 19]. Починаючи з 1991 р. організовано понад 10 конференцій з проблем українізації комп'ютерів, демографії, освіти і вищої школи, мовної та правописної ситуації в Україні, географії України, фізики, «Львівські хімічні читання», ювілейні конференції в пам'ять заслужених членів НТШ В. Гнатюка (1991), К. Студинського (1993), Г. Кочура (від 1993 р.), Ф. Колесси (1996), О. Барвінського (1997), І. Карпинця (1998), К. Левицького (1999), І. Фещенка-Чопівського (2002), В. Мілянчука (2005) та ін. Результатами роботи установи, спрямованими на увіковічнення пам'яті інших сподвижників, є спорудження 1994 р. у Львові пам'ятника М. Грушевському, відновлення таблички, присвяченої меценатові В. Симиренку (1998), встановлення меморіальних дошок В. Кубійовичу (2002), О. Степанів (2003), В. Старосольському (2004), І. Раківському (2005), О. Романіву (2015) та ін.

У середовищі членів НТШ жваво обговорюються нагальні проблеми українського правопису, українізації комп'ютерних програм, відзначаються ювілейні та меморіальні дати, приймаються колективні ухвали й відозви щодо найважливіших політичних та культурних подій в Україні, чим формується суспільна свідомість і здійснюється вплив на законодавчі й виконавчі органи влади в головних питаннях

розбудови національної державності (відновлення історичної пам'яті, захисту української мови, протидія русифікації в інформаційному просторі, оцінка переломних подій в українській історії тощо).

Товариство розбудовує матеріально-технічну базу, здійснює господарську та іншу комерційну діяльність (функціонує дослідно-видавничий центр з власним комп'ютерним забезпеченням, друкарнею). У власності НТШ з 1991 р. перебуває книгарня (Львів, вул. Шевченка, 8), а з 1998 р. — адміністративний будинок (вул. Генерала Чупринки, 21), на орендних засадах використовуються приміщення на вул. Винниченка, 24 і 26. Формується нова бібліотека НТШ, фундатором якої став проф. В. Луців з Пенсильванського університету. У 1992 р. він подарував Товариству власну книгозбірню (понад 22 тис. томів). Інші жертводавці бібліотеки — відомі діячі діаспори: Л. Шанковський, Г. Лужницький, В. Білинський, М. Бігус, В. Вовк, А. Солецький, В. Гіна (подарував цінну колекцію книг про Голокост). Архів НТШ, крім діловодної документації, матеріалів про стан членства, протоколів засідань Президії та комісій, містить цінні історичні збірки та окремі документи. Це передусім частина рукописної спадщини І. Фещенка-Чопівського, переданої до НТШ у 1990-х роках його донькою І. Богун-Чопівською; сім особистих документів В. Гнатюка та його родини, отриманих від внучки Х. Гедерсман у 2000 р.; «Парафіяльна хроніка села Великий Липник» у Словаччині та добірки документів з історії цього поселення, подаровані 1995 р. М. Залуцьким з Нью-Йорка. Оскільки до НТШ в Україні у 1992 р. перенесено Генеральний секретаріат Світової ради НТШ, у Львові, переважно в копіях, зберігаються невеликі архіви крайових НТШ, зокрема Канади та Австралії, передані свого часу заступником голови НТШ у Канаді Ю. Куриком та головою Осередку НТШ у Сідней о. І. Шевцівим. У 1999 р. виникла ідея відновити Музей НТШ (М. Бандрівський), який до 1940 р. мав понад 70 тис. експонатів, однак задум не вдалося реалізувати, хоча збирання старожитностей розпочалося. Так, у 1990-х рр.

придбано скульптуру роботи С. Литвиненка 1938 р., яка зображає алегоричний образ України, «Псалтир», виданий 1668 р. Львівським ставропігійським братством, окремі археологічні артефакти.

Крайові товариства НТШ продовжують працювати у США, Канаді, Західній Європі, Австралії, від 1994 р. — також у Польщі та Словаччині, а з 2011 р. — у Швейцарії. За влучним висловом О. Романіва, вони є «культурними амбасадорами українства у світі».

НТШ Америки за рахунок іменних вічних фондів і пожертв представників української діаспори на сьогодні матеріально забезпечене найкраще, тому його управа та члени мають змогу проводити активну організаційну та видавничу діяльність. Товариство організовує щорічні Шевченківські конференції, щомісячні доповіді, презентації, «круглі столи», літературні вечори, широко інформує громадськість про зроблене через засоби масової інформації, на конкурсній основі надає постдокторські стипендії молодим ученим з Америки та України, гранти на тематичні дослідницькі проекти, фінансує щорічні археологічні розкопки в Батурині (керівник — В. Мезенцев), підтримує українознавчі студії в американських університетах, співпрацює з іншими українськими інституціями США та Канади (УВАН, УНІГУ, КІУС), американськими науковими асоціаціями, забезпечує стипендіями студентів в Україні, які втратили батьків на Євромайдані та в російсько-українській війні. Чи не найвагомішим є внесок цього Товариства у розвиток НТШ в Україні шляхом матеріальної допомоги у розбудові інфраструктури, фінансування багатьох видань, зокрема «Записок НТШ» та «Хроніки НТШ».

В останні десятиліття в поле зору Товариства потрапляли проблеми реформи українського правопису, розроблення наукової термінології, питання демографії, міграції й економічного становища українців в Америці (у 2010 р. створено спеціальний центр, який вивчає ці питання, готує «Атлас українців у США»), дослідження Голодомору 1932–1933 рр. і поширення об'єктивної інформації

про цей геноцид у англomовному світі, а також конкурс для молодих математиків України, численні масштабні видавничі проекти. Увінчалися успіхом і інші багатолітні зусилля Товариства: фірма Майкрософт запровадила україномовне програмне забезпечення для комп'ютерів в Україні. Серед знакових реалізованих видань особливо виділяються два томи в чотирьох книгах «Енциклопедії української діаспори» за редакцією В. та Д. Маркусів, О. Поповича (2009, 2012, 2018, т. 1, кн. 1–3: США; 1995, т. 4: Австралія). Роботу над цією енциклопедією розпочато в Чикаго в 1980-х роках, а з 1990-х окремі томи укладаються у співпраці з НАН України. Слід згадати й українсько-чеський словник, надрукований у Празі (у 2 т., 1994–1996), «Конкордацію поетичних творів Тараса Шевченка» (у 4 т., 2001), тематичні збірники статей: «Світи Тараса Шевченка» (у 2 т., 1991, 2001), Збірник пам'яті Івана Зілинського (1879–1952). Спроба реконструкції втраченого ювілейного збірника 1939 р. за редакцією Ю. Шевельова, М. Мушинки та О. Горбача (1994), «Переяславська Рада 1654 року (Історіографія та дослідження)» (2003), «Famine in Ukraine 1932–1933: Genocide by Other Means» (2007), «Contemporary Ukraine on the Cultural Map of Europe» (2009) та ін. Упродовж 2004–2011 рр. за редакцією М. Тарнавського коштом Товариства опубліковано перших три випуски «Ukrainian Literature: A Journal of Translations» (журнал перекладів українських художніх творів англійською мовою). У 2009 р. тодішній науковий секретар Товариства Г. Грабович уклав програму для вшанування 200-річчя з дня народження Т. Шевченка, що дозволило активізувати науково-дослідну та видавничу роботу НТШ Америки в останнє десятиліття. Для реалізації ювілейного шевченківського проекту створено Інститут джерелознавства НТШ Америки (2010), у рамках якого, завдяки залученню наукових кадрів з академічних і навчальних інституцій України (переважно з Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України та Київського університету — О. Федорука, О. Бороня, С. Захаркіна, М. На-

заренка) та фінансових ресурсів Товариства, підготовлено низку фундаментальних видань: каталог виставки шевченкіяни зі збірки В. Яцюка «Тарас Шевченко: мозаїка цілості» (2012), 3-томне факсимільне видання «Гайдамаків» Т. Шевченка з бібліографічним дослідженням першого видання 1841/1842 р. О. Федорука «Перше видання Шевченкових “Гайдамаків”: Історія книжки» і монографією Г. Грабовича «Шевченкові “Гайдамаки”: Поема і критика» (2013), прижиттєва та посмертна рецепція творчості поета «Тарас Шевченко в критиці» (т. 1, 2013; т. 2, 2016), книги О. Бороня «Поет і його проза: генеза, семантика і рецепція Шевченкової творчості» (2015), «Спадщина Кобзаря Дармограя: джерела, типологія та інтертекст Шевченкових повістей» (2017), С. Росовецького «Шевченко і фольклор» (2015) та М. Назаренка «Поховання на могилі (Шевченкова біографія у фольклорі та фейклорі)» (2017). У 2017 р. вийшов перший том «Записок НТШ-А. Нова серія», присвячений Т. Шевченку. Збірником «Під двома окупаціями. Спогади і документи» М. Величківського (2017) започатковано видавничу серію «Мемуари з Архівів НТШ-А». Товариство також брало активну участь у підготовці заходів з відзначення Шевченківського ювілею, організувавши спільно з УВАН і УНІГУ ювілейну наукову конференцію, виставку в Українському музеї в Нью-Йорку, концерт тощо.

На новітньому етапі історії НТШ Америки великий внесок у його адміністративно-організаційний розвиток, науково-видавничу діяльність зробили голови Я. Падох, Л. Рудницький, Л. Онишкевич-Залеська, О. Попович, Г. Грабович, члени управи, директори секцій, голови осередків: В. Маркус, О. Біланюк, М. Галів, І. Фізер, В. Стойко, А. Процик, Т. Гунчак, Р. Андрушків, С. Андрушків, С. Трофименко, Т. Геврик, А. Гумецька, О. Лужницький, М. Трофименко, Я. Заліпський, П. Пундій, П. Джуль, О. Дячок, О. Мотиль, Д. Дика, В. Лопух, В. Махно, В. Чернецький, В. Балей, М. Ревакович, Г. Гринь (голова Товариства від 2018 р.) та інші діячі у Нью-Йорку, Чикаго, Де-

тройті, Вашингтоні, Філадельфії, Бостоні, Пітсбургу тощо. Постійно поповнюється бібліотека (більш як 40 тис. томів) та архів Товариства (понад 150 описаних фондів), проводиться їх опис, електронна каталогізація та реорганізація з метою інтеграції до наукової інформаційної мережі.

НТШ у Канаді на сучасному етапі розвивається стабільно, влаштовує щомісячні наукові доповіді, спільно з іншими інституціями організовує конференції, фінансово підтримує значущі видавничі проекти, надає дослідні стипендії. Регулярно виходить «Бюлетень НТШ Канади», наповнюється веб-сайт, громадськість інформується про роботу Товариства через публікації в українській пресі відповідних повідомлень, цілеспрямовано нагромаджуються архівні матеріали з його історії. Осередки, крім Торонто, діють в Оттаві, Едмонтоні та Монреалі, проте, на відміну від НТШ в Україні та Америці, в них немає поділу на секції. Активними членами, під головуванням Б. Стебельського, В. Мацьківа, Д. Даревич, протягом новітнього періоду функціонування Товариства проявили себе: Ю. Курис, В. Верига, П. Саварин, Д. Гусар-Струк, Я. Славутич, В. Янішевський, Р. Жук, Я. Келебай, Л. Жук, Ю. Даревич, О. Копач, П. Потічний, М. Павлюк, В. Ісаїв, М. Горбач, М. Стех, Ю. Войчишин, М. Тарнавський, Р. Сенькусь, М. Дичок. Серед низки представницьких конференцій, проведених Товариством, — «Проблеми розвитку України після незалежності — погляд із позицій західних теорій» (2000), «Минуле, сучасне, майбутнє» (2009) з нагоди 60-ліття Товариства, «Українці в Канаді: минуле і сучасне» (2011), «Члени НТШ в науці» (2016–2017) та ін. Видається «Західноканадський збірник НТШ» (до 2014 р. 7 т.), у якому подаються матеріали з історії та сьогодення української діаспори в Канаді. У 2018 р. з'явився п'ятий випуск «Ukrainian Literature: A Journal of Translations», видавцем якого стало Товариство. Задля популяризації творчості україномовних авторів з Канади та України при Товаристві в Торонто діє літературно-мистецьке об'єднання «Слово».

Для *Західноєвропейського осередку НТШ* у 1990-х роках пріоритетною залишалася науково-видавнича діяльність у галузі енциклопедистики. Після завершення публікації словникової ЕУ-2 та «Encyclopedia of Ukraine» у світ вийшов додатковий 11-й том ЕУ-2 (1995), почалася праця над франкомовною «Encyclopédie de l'Ukraine» у трьох томах, яка, проте, так і не була закінчена через відсутність коштів. Як продовження ЕУ-2 у середині 1990-х років голова Товариства А. Жуковський зніціював новий енциклопедичний проект — багатотомну «Енциклопедію сучасної України» (ЕСУ). Його ідею підтримали голова материнського НТШ О. Романів, академіки НАН України І. Дзюба, М. Жулинський, Я. Яцків. Упродовж 1996–2017 рр. за інституційного та фінансового сприяння НАН України (через Інститут енциклопедичних досліджень на чолі з М. Железняком) проведено величезну організаційно-наукову роботу й опубліковано 18 томів (до літери Л включно) з 30 запланованих. НТШ у Західній Європі реалізувало й інші науково-видавничі плани. Так, у Парижі в 1993 р. накладом 5 тис. примірників видано франкомовну «Історію України» А. Жуковського, у Мюнхені перевидано «Історичний атлас України» В. Кубійовича з 1941 р., а в Києві 1996 р. — «Катехизис» Петра Могили 1646 р. (оригінальний текст і переклад сучасною українською мовою В. Шевчука). Також оприлюднено наукову спадщину В. Кубійовича у двох томах (ред. О. Шаблій, 1996, 2000), збірку есеїв Євгена Сверстюка про Т. Шевченка (1996), «Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка в Європі» (2000) та ін. У 2004 р. побачила світ франкомовна «Антологія української літератури ХІ–ХХ ст.» за редакцією А. Жуковського. У 1990-ті роки Товариство виконувало певною мірою функції репрезентанта України у Франції, було центром інформації про нашу державу, співпрацювало з французькою Асоціацією для розвитку українських студій, організовувало наукові конференції, семінари, літературні вечори. Серед них, наприклад, франко-український колоквиум «Козацтво — історична роль, пред-

ставлення в літературі та мистецтві», який відбувся 1991 р. у Парижі. Ці здобутки стали можливими завдяки наполегливій праці членів Товариства, його керманчів — А. Жуковського, Д. Гусара-Струка, М. Железняка, В. Косика, С. Дуніковського, дійсних і звичайних членів — В. Коптілова, Е. Крюба, М. Кадо, о. А. Баб'яка, М. Шафовала, В. Поповича, І. Попович, В. Бойчука, А.-М. Довганюк та ін. На жаль, нині НТШ Європи бореться з кадровими та фінансовими труднощами, всіма силами намагаючись зберегти свій науковий осередок у Сарселі, осередком якого є українознавча бібліотека (з фондами, що налічують понад 30 тис. томів та редакційним архівом «Енциклопедії українознавства») [16].

Новий період діяльності *НТШ в Австралії* веде свій відлік від 1998 р., коли цю інституцію очолив українець, голова програми українських студій в Університеті ім. Монаша М. Павлишин. Осередок було перенесено з Сіднея до Мельбурна, удосконалено організаційну структуру (створено єдину управу з головою, заступником, секретарем і скарбником, членами — головами осередків у Аделаїді, Канберрі й Сідней), змінено форми наукової праці, поставлено нові завдання. За останні 20 років Товариство на п'ятому континенті тісно співпрацює з двома осередками українознавчих студій в університетах ім. Монаша (Мельбурн) та ім. Макворі (Сідней), Асоціацією українців Австралії та Нової Зеландії, Союзом українських організацій Австралії, організовуючи спільні наукові конференції («Розвивати спільноту: українці Австралії на порозі XXI-го століття», 1999; «Україна в контексті іншого», 2003; «Право, політика, культура й історія в незалежній Україні», 2009; «Україна і світ: Культура, політика, суспільство», 2018) та готуючи до друку книжкові видання («Українці в Австралії: Енциклопедичний словник», 2001). Найактивнішими представниками Товариства є дійсні члени Г. Кошарська, Л.-М. Лаврівський, С. Радіон, Т. Яськевич; члени-кореспонденти Є. Глива, І. Завада, О. Дудинська, О. Качан, І. Шевців; звичайні члени М. Малецький, З. Ростек, А. Скоробагата, Б. Щербак.

Ідея заснувати Чехословацький осередок НТШ у Європі виникла 1990 р. в середовищі місцевих українців. З травня 1994 р. *НТШ у Словаччині* (Пряшів) функціонує як самостійне крайове товариство зі статутом та управою, об'єднує близько 20 членів. Його очільник — знаний українець М. Мушинка (від 2013 р. — почесний голова), дійсні члени: історик І. Ванат (помер 2015 р.), літературознавці М. Неврлий та Л. Бабота, етнограф М. Сополига, мовознавці М. Штець та З. Ганудель, письменник Ю. Бача, історики М. Данилак та М. Гайдош, мистецтвознавець В. Грешлик (від 2013 р. — голова). У Товаристві вивчають міжнародні культурні зв'язки в Карпатському регіоні, історію, мову, фольклор українців Пряшівщини та Закарпаття, повертають із забуття імена видатних українських учених, які працювали і завершили свій земний шлях у Чехословаччині (С. Дністрянського, І. Панькевича, І. та О. Зілинських та ін.), організовують міжнародні конференції, наукові форуми, присвячені різним постатям та подіям з історії українців Словаччини, спонсорським коштом готують наукові видання, зокрема «Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету: матеріали Міжнародної наукової конференції» (1992), «Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року» Ю. Шерегія (1993), «Музей визвольної боротьби України та доля його фондів» М. Мушинки (1996), «Благовісник праці: науковий збірник на пошану академіка Миколи Мушинки» (1998), «Голоси предків. Звукові записи фольклору Закарпаття із архіву Івана Панькевича (1929, 1935)» М. Мушинки (2002), «Листування Івана Зілинського з Іваном Панькевичем (1913–1951)» (2008), «Наукові досягнення І.А. Панькевича і їх вплив на розвиток українознавчих лінгвістичних галузей» В. Чикут (2009) та ін. Товариство має тісні зв'язки з Асоціацією українців Словаччини і Науковим товариством при Союзі русинів-українців Словаччини.

Для консолідації творчих зусиль українських і польських учених-гуманітаріїв у ви-

вченні філології та історії установчий комітет, який зібрався в лютому 1994 р. у Варшаві, заснував *НТШ у Польщі*. Головою Товариства обрали літературознавця С. Козака, діяльними членами цього осередку є: С. Заброварний, Т. Хинчевська-Геннель, М. Юрковський, М. Лесів, Я. Грицковян, Р. Тожецький, Р. Жерелик, М. Сивіцький, А. Починайло, С. Лашин, В. Назарук, В. Соболев. Товариство було співвидавцем «Варшавських українознавчих зошитів» та співорганізатором міжнародних наукових симпозіумів у Варшаві «Берестейська унія: історично-культурні умови, контекст і наслідки» (1996), «Польсько-українське культурологічне суміжжя» (1997), «Польсько-українські літературні, культурні та історичні зв'язки в ХІХ–ХХ століттях» (1998) та ін. На жаль, тепер ця інституція, яка могла б стати важливим центром українсько-польської наукової співпраці, перебуває в організаційній кризі.

Наймолодшим крайовим Товариством є *НТШ у Швейцарії*, засновником і головою якого у 2011 р. став українець А. Лужницький, внук Г. Лужницького. Одним із головних завдань Товариства є реалізація проекту з каталогізування архівів М. Драгоманова у Женеві.

Як уже зазначалося, крайові товариства координують свою діяльність через створену 1955 р. *Головну (Світову) раду НТШ*, яка також репрезентує НТШ у науковому світі. Керує нею Президія у складі президента, генерального секретаря, віце-президентів та скарбника. За всю історію діяльності Світової ради її очолювали: Р. Смаль-Стоцький, Є. Вертипорох, М. Стахів, О. Андрушків, В. Мацьків, Я. Падох і Л. Рудницький. Виконавчим органом Ради є Генеральний секретаріат, який до 1963 р. локалізувався в Сарселі, пізніше в Америці, а в 1992 р. був перенесений до Львова. Його основне завдання — інформаційне забезпечення роботи Ради шляхом підготовки до друку періодичних видань — «Вісника НТШ» (від 1991 р. вийшло 60 чисел) і «Хроніки НТШ» (до 2015 р. — 100 чисел). Ключовою віхою в історії Ради від часу її створення в 1955 р. слід вважати 27–29 серпня 1992 р., коли вперше у

Львові відбулася Загальна виборна сесія, на якій материнське Товариство кооптовано до складу Ради, йому передано функції видання «Записок НТШ», «Хроніки НТШ» і «Вісника НТШ», а генеральним секретарем обрано О. Романіва, який до кінця свого життя редагував два останні з названих видань. У львівській сесії, крім членів Президії Світової ради (президента Я. Падоха, генерального секретаря В. Ленцика, скарбника Б. Стебельського, Л. Рудницького, А. Жуковського, Р. Микитовича, С. Козака, М. Мушинки), брали участь М. Лабунька, М. Галів і представники материнського НТШ — О. Романів, О. Купчинський, Р. Кушнір та Г. Сулим. Слід відзначити особливу роль Я. Падоха як ініціатора змін, які перетворили львівський осередок НТШ на важливу ланку світової мережі товариств. Вже від грудня 1989 р. голова Світової ради встановив контакт з головою відновленого НТШ у Львові, організувавши представницьку делегацію від інших крайових НТШ, брав участь у першій науковій сесії Товариства в березні 1990 р., круглому столі істориків «Проблеми дослідження історії України» в серпні 1990 р., допомагав вирішувати матеріальні труднощі відновленого НТШ, зокрема з приміщеннями, сприяв видавничій діяльності, підготував до друку свою монографію «Грунтове судочинство на Лівобережній Україні» (1994), з його ініціативи вийшли спогади Л. Окіншевича. Я. Падох зробив неоціненний внесок у відновлення і розбудову НТШ у Львові в перші роки його новітньої історії.

Сьогодні мусимо констатувати сповільнення роботи, навіть її занепад в окремих крайових НТШ (особливо в Австралії, Західній Європі, Польщі) та відсутність фактичної взаємодії між надмірно автономними товариствами у рамках Світової ради, яка тепер виконує більше представницькі, ніж координаційні функції. Такий стан речей зумовлений насамперед кризою українського культурного життя в діаспорі, перші ознаки якої почали виявлятися в 1990-х роках і яка була спричинена кількома об'єктивними чинниками — відхід старої генерації діячів, тоді як молодші покоління, маючи

вже зовсім інші світоглядні орієнтації та життєві пріоритети, не в змозі перебрати провід у громадських організаціях; невеликий приріст членства з когорти молодих науковців (не виправдалися надії, покладені на «четверту хвилю» еміграції); брак матеріальних ресурсів, що вичерпуються внаслідок постійної матеріальної допомоги діаспори для розвитку України на сучасному етапі.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що НТШ в Україні протягом 30 років своєї новітньої історії стабільно функціонує і розвивається, розбудовує систему секцій та комісій, у яких працюють численні дослідники на чолі з дійсними членами. Попри обмежений вплив львівського центру, активно діють територіальні осередки, що перетворило Товариство на всеукраїнську інституцію. Очевидним результатом його багаторічної роботи в організаційному та науковому аспектах є видавничі досягнення у вигляді періодичних видань, серійних збірників, монографій, матеріалів конференцій. У новітній період існування НТШ в Україні вдалося відновити і наростити його матеріальну базу: робочі приміщення у трьох будинках, книгарня, бібліотека, дослідно-видавничий центр. Проте зауважимо, що ці здобутки не були б такими значними, якби не постійна допомога

НТШ Америки, особливо на початковому етапі діяльності материнського Товариства. Передусім йдеться про фінансування видавничих проєктів.

Головними проблемами на шляху поступу Товариства є відсутність державної підтримки, нестабільність матеріального забезпечення, зниження попиту на наукову книгу, що робить її видання збитковим. Незважаючи на це, з кожним роком НТШ набирає обертів у своєму розвитку, розширюється сфера наукових досліджень, збільшується обсяг видавничої продукції, зростає кількість членів. Товариство виконує основне своє завдання — розвій національної науки, особливо в галузі українознавства.

Діяльність НТШ у новітню добу засвідчує консолідацію творчих сил для розбудови української науки. Товариство на сучасному етапі розвитку бачиться як всеукраїнська громадська, наукова та видавнича інституція, спрямована на вивчення національної спадщини, примноження наукових ідей. За словами О. Романіва, «НТШ в Україні... стає рушієм державотворчих процесів і носієм традицій кращої духовної спадщини українства, які так необхідні понівеченому епохою тоталітаризму суспільству та нації».

REFERENCES

[СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ]

1. Romaniv O., Hrytsak Ya. Shevchenko Scientific Society: Stages of activities. *Visnyk of Academy of Sciences of UkrSSR*. 1990. (3): 69.
[Романів О., Грицак Я. НТШ: Етапи діяльності. *Вісник АН УРСР*. 1990. № 3. С. 69–76.]
2. Kucher R. *Shevchenko Scientific Society. Two anniversaries*. (Kyiv: Naukova Dumka, 1992).
[Кучер Р. *Наукове товариство ім. Шевченка. Два ювілеї*. К.: Наук. думка, 1992.]
3. Barvinskyi O. About establishing and development of Shevchenko Society in Lviv till present time. *Zapysky NTSh (Memoirs of Shevchenko Scientific Society)*. 1892. 1: 209.
[Барвінський О. Про заснування і дотеперішній розвиток товариства ім. Шевченка у Львові. *Записки НТШ*. 1892. Т. 1. С. 209–212.]
4. Vynar L. *Mykhailo Hrushevskyyi and Shevchenko Scientific Society. 1892-1934*. (New York, Drohobych, Lviv, 2006).
[Винар Л. *Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Шевченка. 1892–1934*. Нью-Йорк; Дрогобич; Львів, 2006.]
5. Hrushevskyyi M. Shevchenko Scientific Society. *Literaturno-naukovyi vistnyk (Literary and Scientific Herald)*. 1900. 9(2): 184.
[Грушевський М. Наукове товариство імені Шевченка. *Літературно-науковий вістник*. 1900. Т. 9. № 2. С. 184–200.]

6. Hnatyuk V. *Shevchenko Scientific Society in Lviv. Historical outline of its first 50 years. 1973-1923*. (Lviv, 1923).
[Гнатюк В. *Наукове товариство імені Шевченка у Львові. Історичний нарис першого 50-річчя 1873–1923*. Львів, 1923.]
7. *Shevchenko Scientific Society and Ukrainian national renaissance*. Ed. by O. Kupchynskiyi. (Lviv, 1992).
[*Наукове товариство імені Т. Шевченка і українське національне відродження*: зб. наук. праць і матер. І наук. сесії НТШ (березень, 1990). Упоряд. О. Купчинський. Львів, 1992.]
8. *From the history of Shevchenko Scientific Society*. Ed. by O. Kupchynskiyi. (Lviv, 1998).
[*З історії Наукового товариства ім. Шевченка*: зб. доп. і повідомл. наук. сесій і конф. НТШ у Львові. Ред. О. Купчинський. Львів, 1998.]
9. Sapeiyak O. *Ethnographic studies in Shevchenko Scientific Society (1898-1939)*. (Lviv, 2000).
[Сапеляк О. *Етнографічні студії в Науковому товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.)*. Львів, 2000.]
10. Kupchynskiyi O. *Shevchenko Scientific Society: studies, materials*. (Lviv, 2013).
[Купчинський О. *Наукове товариство ім. Шевченка: дослідження, матеріали*. Львів, 2013.]
11. Kubiiovych V. *Outline of history of Shevchenko Scientific Society (1873-1948)*. (Lviv, 1991).
[*Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (1873–1948)*. За ред. В. Кубійовича. Мюнхен, 1949 (передрук: Кубійович В. *Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка (1873–1948)*. Львів, 1991).]
12. Doroshenko D. *Centre of Ukrainian science: Shevchenko Scientific Society. On occasion of 75th anniversary of its establishing*. (New York, Philadelphia, 1951).
[Дорошенко В. *Огнище української науки: Наукове товариство імені Т. Шевченка. З нагоди 75-річчя його заснування*. Нью-Йорк; Філадельфія, 1951.]
13. *Shevchenko Scientific Society in United States of America*. (New York, 1963).
[*Наукове товариство ім. Шевченка в США*. Нью-Йорк, 1963.]
14. Lev V. *A hundred years of work for science and nation. Brief history of Shevchenko Scientific Society*. (New York, 1972).
[Лев В. *Сто років праці для науки й нації. Коротка історія Наукового товариства ім. Шевченка*. Нью-Йорк, 1972.]
15. Kubiiovych V. Shevchenko Scientific Society in 1939-1952. *Ukrainian Historian*. 1973. (1-2): 8.
[Кубійович В. Наукове товариство ім. Шевченка у 1939–1952 рр. *Український історик*. Нью-Йорк; Мюнхен, 1973. Ч. 1–2. С. 8–42.]
16. Zhukovskiyi A. *Outline of history of Shevchenko Scientific Society in Europe*. (Lviv, Paris, 2000).
[Жуковський А. *Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка в Європі*. Львів; Париж, 2000.]
17. *Jubilee collection of scientific works on occasion of 100th anniversary of Shevchenko Scientific Society (SSS) and 25th anniversary of SSS in Canada*. (Toronto, 1977).
[*Ювілейний збірник наукових праць з нагоди 100-річчя НТШ і 25-річчя НТШ у Канаді*. Торонто, 1977.]
18. Radion S. *Outline of history of Shevchenko Scientific Society in Australia (1950-1975)*. (Melbourne, 1976).
[Радіон С. *Нарис історії Наукового товариства ім. Т. Шевченка в Австралії (1950–1975)*. Мельбурн, 1976.]
19. *125 years of Shevchenko Scientific Society*, Ed. by O. Kupchynskiyi. (Lviv, 2001).
[*125 років Наукового товариства ім. Шевченка*: зб. наук. праць і матер., присвяч. Ювілею Товариства. Відп. ред. О. Купчинський. Львів, 2001.]
20. *Shevchenko Scientific Society: encyclopedia*. V. 1-3. (Kyiv, Lviv, Ternopil, 2012-2017).
[*Наукове товариство імені Шевченка: енциклопедія*. Київ; Львів; Тернопіль, 2012–2017. Т. 1–3.]

R.M. Kushmir¹, A.V. Felonyuk²

¹ Pidstryhach Institute for Applied Problems of Mechanics and Mathematics
of the National Academy of Sciences of Ukraine (Lviv)

² Hrushevskiy Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine, Lviv Department

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY: HISTORY, PRESENT AND FUTURE

The article deals with the history of the 145 years of activity of the oldest Ukrainian scientific organization – the Shevchenko Scientific Society, which today, as one and a half centuries ago, directs its scientific potential, first of all, to the revival and modernization of the Ukrainian nation and Ukrainian statehood. It is stressed that Shevchenko scientific societies outside of Ukraine now, as in the past, remain as unifying spiritual centers of the Ukrainian diaspora, but now they are also becoming envoys of Ukrainian studies in the western world. The achievements of the Shevchenko Scientific Society for the whole period of its existence are analyzed, the current state, prospects and directions of development in Ukraine are highlighted.